

Några mindre beaktade fall av könsdimorfism hos svenska lepidopterer.

Av

B. H. HANSON

De så kallade sekundära och tertiära könskaraktärerna hos fjärilarna utgöra ett intressant fält för studier. — Det finns ju arter, där könsolikheten ögonblickligen är uppenbar för var och en, t. ex. hos vår vanliga Kålfjäril, *Pieris brassicae* L., där ♂ saknar de för ♀ karakteristiska, svarta fläckarna å framvingarna, och hos *Orgyia*-arter och frostfjärilar med hos ♀ rudimentära eller helt felande vingar. — Tänker man nogare efter, så skall man emellertid finna, att så gott som alla fjärilsarter ha tertiära könsolikheter. Jag behöver blott påminna om sådana detaljer hos hanar som doftfjäll och hårpenslar samt större yta hos antennerna än hos honor. Hos de senare finnes hos vissa arter en speciell behåring på abdomens spets, mera trådformiga antenner med flera karakteristika. Hos hela den stora gruppen *Frenata* har ♂ ett håftborst på bakvingens framkant, ♀ däremot ett flertal dylika. Hos sesiider ha könen ofta olika antal färgade band på bakkroppen etc., etc.

Alla dessa könen åtskiljande karaktärer underlätta könsbestämningen för lepidopterologen. — I större samlingar, t. ex. på museer, har man vanligen under respektive artetiketter exemplaren placerade i två lodräta rader med hanar i den vänstra, honor i den högra. Härigenom vinner man den fördelen, att, om en serie exemplar av en art förefinnes, upptäcket lätt en genomgående olikhet mellan fjärilarna i vänstra och högra kolumnen. Så ser man genast, att t. ex. *Cidaria parallellineata* Retz. och *C. didymata* L. ha betydligt ljusare ♀ än ♂.

Att vår vanliga *Triphaena pronuba* L. (Sv. Fjär., s. III, tavla 19, fig. 8 a—c; Tijdschr. v. Ent., vol. 69, h. 1, s. X, 1926; Seitz, I: 3, s. 42, tavla 9 e) är sexuellt dimorf, har nog de flesta ej tänkt på. Så är emellertid fallet. Har man tillräckliga serier av könen av arten, skall man finna, att hanarnas framvingar antingen äro entoniga, svagt tecknade, mörkt chokladbruna, eller starkt tecknade, brokiga av mörkare teckning på grå till gråbrun botten och i senare fallet med en markant,

nedtill ljus, upptill svartaktig halskrage och ljus strimma längs vingens framkant. — Honor däremot ha mestadels mycket svagt tecknade framvingar med försvinnande tvärlinjer och ge ett entonigt allmänintryck. Grundens färg är ljus, gulbrun—rödbrun eller gråbrun—grågul. Ljusare framkantsstrimma samt nedtill ljusare halskrage förefinnes någon gång, men skillnaden i färgton är då mycket liten och mycket svag jämförd med förhållandet hos hanar. — Jämför bilderna i »Svenska Fjärilar», plansch 19, fig. 8 a—c, där 8 a måste vara tecknad efter en ♀, ej en ♂, som angivits å planschen. — Om ab. *innuba* Tr. är rätt tolkad i Seitz med orden: »Vügl und Körper dunkelbraun, ohne Zeichnung», så kan av denna aberration endast hanar förekomma, då ♀ aldrig blir »dunkelbraun».

Liknande förhållanden, som hos *T. pronuba* L. finna vi hos *T. fimbria* L. (Sv. Fjär., s. III, tavla 19, fig. 9 a, b.; Seitz, I: 3, s. 63, tavla 14 i). Här äro honorna ljusst rödbruna—gulröda, stundom med en gråaktig anstrykning och tämligen svagt tecknade. Hanarna däremot äro svartbruna—mörkt rödbruna eller mörkt olivgröna och med mera framträdande teckningselement. Av denna orsak torde den ljusst rödbruna formen *rufa* Tutt. alltid bestå av honor. Som en sällsynthet skola dock »ockergelbe» hanar förekomma (vilket jag dock betvivlar). — Den mörkt rödbruna ab. *brunnea* Tutt. liksom den mörkt olivgröna ab. *solani* F. äro uteslutande ♂-liga former.

Hos de övriga svenska *Triphaena*-arterna finnes ingen sådan påfallande olikhet mellan könen. Hos *T. orbona* Hufn. äro dock i allmänhet de ♂-liga exemplaren mörkare med mera mättade färger än de ♀-liga. — Ett mot *Triphaena*-arternas alldeles omvänt förhållande finnes hos *Hypena rostralis* L., där hanarna äro entoniga, svagt tecknade, brunaktiga (ab. *spectans* Dhl.), honorna däremot mera brokiga och rikt tecknade.

En intressant könsdimorfism finnes hos *Bomolocha fontis* Thnbg (Sv. Fjär., s. 216, tavla 32, fig. 12 a—c; Seitz, I: 3, s. 432, tavla 73 c), där hanar alltid äro mycket mörka, i inre vinghälften svaraktiga—svartbruna, längs framvingens bakkant samt utanför yttre tvärlinjen mörkt grå—gråbruna medan honor ha nämnda fält i respektive chokladbrunt samt vitt—vitaktigt brungrått. Bakvingarna hos hanar äro svartgrå—brungrå, hos honor mycket ljusare, brungrå. Vardera könet är föga variabelt i sin färgskala, så att man i allmänhet genast vid infångandet av ett exemplar av arten enbart med ledning av vingfärgerna kan säga vilket kön det tillhör. Icke förty ha här systematikerna stundom råkat vilse. Så har den artypiska ♀-liga formen av Hübner döpts till ab. *achatalis*. Detta namn borde väl därför som synonym rätteligen utgå. — Formen *terricularis* Hb. torde däremot vara obefintlig i ♀-kön. Som typ för arten torde ha förelegat ett ♂-exemplar med ungefär genomsnittligt utseende. — I »Svenska Fjärilar» ha bilderna, tavla 32, fig. 12 a och 12 c erhållit felaktigt könsbeteckning. Båda föreställa hanar, vil-

ket man ytterligare kan övertyga sig om genom att å Riksmuseet, där exemplaren ur Ljungdahls samling nu finnas, granska de djur, som ligga till grund för bilderna.

Den, som gör sig mödan, att noggrant granska våra svenska fjärilsarter, en efter en, skall finna åtskilliga fler dylika för honom kanske tidigare ej kända fall av könsdimorfism. Det gives även sådana på ett delvis annat plan än de här ovan nämnda. Så finnas exempelvis underarter, där ♀-exemplaren visa en benägenhet att närma sig huvudformens normala ♂-liga utseende (androtropa: s. Bryk) eller ♂-exemplaren dess ♀-liga (gynecotropa: s. Bryk). Ett exempel på det förstnämnda slaget är *Cidaria montanata* ssp. *lapponica* Stgr. Hos huvudformen av arten ha honorna oftast ett från framvingens grund genom sin dunkelhet starkt kontrasterande mittfält, hanarnas vingar äro i allmänhet ej så kontrastrikt färgade. Hos ssp. *lapponica* däremot är skillnaden mellan könen mycket obetydlig. Alla exemplaren äro svagt tecknade med föga framträdande mittfält, varigenom honorna få en viss likhet med den sydligare formens hanar.

Zusammenfassung.

In populärer Form werden einige für Laien und Schmetterlingsliebhaber weniger bekannte Fälle von Geschlechtsdimorphismus bei schwedischen Lepidopteren behandelt. So wird erwähnt, dass das ♀ von *Cidaria parallelolineata* (Retzius) und *C. didymata* (L.) heller als das ♂ ist. Ferner werden die *Triphaena*-arten besprochen, wobei hervorgehoben wird, dass die reich gezeichnete, bunte Form mit oben schwärzlichem, unten hellem Halskragen nur im männlichen Geschlechte vorkommt. Alle hellen, einfarbigen Stücke dieser Art sind ♀. Bei *T. jimbria* (L.) sind die Farbenverhältnisse ähnlich; das ♂ ist dunkel rotbraun—schwarzgrün, das ♀ hingegen gelbrot—licht rotbraun. Bei *Bomolocha fontis* (Thnbg) ist das ♂ dunkel, und einzig das ♀ zeigt auf dem Vfgl. das distal von der äussere Querlinie gelegene Feld sowie das dem Hinterrande entlang weisslich. Da nun die Form *achatalis* Hbn. arttypisch ist, so soll sie gestrichen werden, es sei denn, man würde diesen Namen auf extrem helle ♀ übertragen. Die Form *terricularis* Hbn. kommt m. E. wahrscheinlich nur im männlichen Geschlechte vor. Schliesslich wird ein typisches Beispiel für eine gynäkotrope (sensu Bryk) Unterart von *Cidaria montanata* (L.), und zwar ssp. *lapponica* Stgr gegeben, bei der das ♀ dem ♂ der Nominatform auffallend ähnelt.

Litteratur.

- A. Warren i: A. Seitz: »Die Gross-Schmetterlinge der Erde.»
 F. Nordström i: Nordström, Tullgren, Wahlgren, Ljungdahl: »Svenska Fjärilar.»
 W. Roepke i: »Tijdschrift voor Entomologie», 1926.